

STI Ystävän päivänä 14.2.2007

Vanha testamentti, Messias ja kirkon Kristus

Antti Laato:

Miten ensimmäiset kristityt selittivät Vanhaa testamenttia?

Emmauksen tiellä

Luukas kertoo kahden Jeesuksen opetuslapsen kävelleen Jeesuksen kuoleman jälkeen Emmauksen tiellä. He surivat Jeesuksen kohtaloa. Tällä matkalla heidän seuraansa liittyy tuntematon mies, joka alkaa opettaa heille, mistä kaikesta lopulta oli kysymys. Mies paljastuu olevansa itse ylösnoussut Herra Jeesus Kristus (Luuk. 24:25–27): *“Silloin Jeesus sanoi heille: ‘Voi teitä ymmärtämättömiä! Noinko hitaita te olette uskomaan kaikkea sitä, mitä profeetat ovat puhuneet? Juuri niinhän Messiaan piti kärsiä ja sitten mennä kirkkauteensa.’ Ja hän selitti heille Mooseksesta ja kaikista profeetoista alkaen, mitä hänestä oli kaikissa kirjoituksissa sanottu.”* Vanhan testamentin profeettalliset kirjoitukset alkavat avautua opetuslapsille, ja he alkavat käsittää, mikä Jeesuksen tehtävä lopulta oli. Vielä myöhemmin Jeesus ilmestyy opetuslapsilleen ja opettaa heille seikkaperäisemmin Vanhan testamentin kirjoituksia (Luuk. 24:44–49): *“Jeesus sanoi heille: ‘Tätä minä tarkoitin, kun ollessani vielä teidän kanssanne puhuin teille. Kaiken sen tuli käydä toteen, mitä Mooseksen laissa, profeettojen kirjoissa ja psalmeissa on minusta kirjoitettu.’ Nyt hän avasi heidän mielensä ymmärtämään kirjoitukset. Hän sanoi heille: ‘Näin on kirjoitettu. Kristuksen tuli kärsiä kuolema ja kolmantena päivänä nousta kuolleista, ja kaikille kansoille, Jerusalemissa alkaen, on hänen nimessään saarnattava parannusta ja syntien anteeksiantamista. Te olette tämän todistajat. Minä lähetän teille sen, minkä Isäni on luvannut. Pysykää tässä kaupungissa, kunnes saatte varustukseksenne voiman korkeudesta’.”*

Juutalainen evankeliumi siirtyy kreikkalaiseen kulttuuriin

Melko yleisen selitysmallin mukaan Jeesus oli juutalainen opettaja, jota alettiin pitää messiaana. Kun häntä alettiin julistaa kreikkalaisessa maailmassa, niin hänet yhdistettiin pakanallisiin uskomuksiin. Hänestä tuli “Herra”, “Jumalan poika” kuten kuninkaat ja sankarit olivat kreikkalaisissa myyteissä. Tämän selitysmallin mukaan uskontunnustuksemme olisi siis vain pakanallisten uskomusten heijastuksia. Sillä ei ole mitään sellaista sisältöä, joka voisi pitää yhtä Vanhan testamentin pyhien kirjoitusten varsinaisen sisällön kanssa. UT:n kristologia olisi siis vieras elementti siinä juutalaisessa uskossa, että on vain yksi Jumala, joka on luvannut pitää huolta omaisuuskansastaan Israelista ja lopulta koko maailmasta.

Kristillinen kirkko tarvitsee parempaa selitystä ja se on mahdollista antaa huolellisen tekstien tulkinnan valossa. Jeesuksen pitämä raamatulluento Emmauksen tiellä paljastaa kristillisen uskon perusluonteen. Se on juutalaista Vanhan testamentin raamatuntulkintaa ja uskoa luvattuun Messiaaseen. Kristillisen uskon kannalta onkin oleellista tutkia tarkkaan, millä tavalla kristologia on syntynyt juutalaisessa monoteistisessä (yksijumalisessa) viitekehyksessä. Tässä tarkastelussa

paljastuu varsin nopeasti se, ettei kristologian syvin olemus ja pakanallinen polyteistinen (monijumalainen) maailmankuva sovi lainkaan yhteen.

Toisen temppelin ajan juutalaisuus

Uuden testamentin tulkinnassa on huolellisesti tutkittava Toisen Temppelin ajan juutalaista raamatunselitystä. Rabbiininen kirjallisuus syntyy ja saa kirjallisen muotonsa vasta myöhemmin 200-luvulta jKr. alkaen. Lisäksi tämä kirjallisuus – varsinkin alkuvaiheessa – ottaa pesäeroa siitä tavasta, jolla kristityt VT:n tekstien avulla kuvasivat Jeesusta Vapahtajaansa. UT:n kirjoittajat puhuvat Messiaasta niillä kuvilla, joita VT:ssa on käytetty ja joita toisen temppelin ajan juutalaiset tekstit ottavat esille. Oleellisia juutalaisia tekstejä UT:n juutalaista taustaa selvittäessämme ovat siis VT:n apokryfit, juutalaiset pseudepigrafit ja apokalyptiset tekstit (jotka on kirjoitettu jonkun Raamatun henkilön nimissä, esim. Henok, Esra, jne), Qumranin tekstit, Aleksandriassa vaikuttaneen juutalaisen filosofin Filonin teokset sekä juutalaisen historioitsijan Josefuksen tekstit. Tämä laaja tekstimateriaali antaa aavistukseen siitä, millä tavalla juutalaiset tulkitsivat VT:ia Jeesuksen aikana sekä millä tavalla ensimmäiset kristityt ymmärsivät näitä tekstejä suhteessa Jeesukseen. Seuraavassa otamme esille muutamia oleellisia näkökulmia kristologiaan.

Jeesus on Jumalan persoonallinen Viisaus, jonka kautta maailma on luotu

Sananlaskut 8:22–31 kuvaa Jumalan persoonallisen Viisauden, joka on avustanut Jumalaa luomistyössä: *“Minut Herra **loi** ennen kaikkea muuta, luomisensa esikoisena, ennen taivasta ja maata. Iankaikkisuudesta minä **sain alkuni**, kaiken alussa, ennen kuin maata oli. Kun **synnyin**, ei syvyyksiä vielä ollut, ei lähteitä tuomaan niiden vettä. Ennen kuin vuoret pantiin sijalleen, ennen kuin oli kukkuloita, minä **synnyin**, ennen kuin hän teki maat ja mannut, ennen kuin oli hiekan jyvääkään. Olin läsnä, kun hän pani taivaat paikoilleen ja asetti maanpiirin syvyyksien ylle, kun hän korkeuksissa teki taivaan pilvet ja sai syvyyden lähteet kumpuamaan, kun hän pani merelle rajat, loi rannat patoamaan sen vedet, ja kun hän lujitti maan perustukset. Jo silloin minä, esikoinen, olin hänen vierellään, hänen ilonaan päivät pitkät, kaiken aikaa leikkimässä hänen edessään. Maan kiekko oli leikkikalunani, ilonani olivat ihmislapset.”* Keskeinen käännösongelma tässä tekstissä on heprean verbi *qana*. Sen perusmerkitys on “hankkia”, “ostaa”, mutta sitä voidaan myös käyttää merkityksessä “luoda”. Sananlaskuissa tällä verbillä on kuitenkin erityismerkitys “hankkia viisautta tai ymmärtäväinen sydän”. Näin ollen tämä vastaava merkitys tulee olettaa myös Sananl. 8:ssa. Jumala hankkii siis työtoverikseen Viisauden. Ajatuksena ei voi olla se, että Jumala vailla viisautta olisi luonut oman persoonallisen Viisautensa. Pikemminkin kyseessä on Jumalan Viisauden syntyminen iankaikkisuudessa, kuten teksti monessa kohdassa asian ilmaisee. Tässä valossa Sananl. 8:22 tulisi kääntää: *“Minut Herra **hankki seurakseen** ennen kaikkea muuta, esikoiseksi ennen luomista, ennen taivasta ja maata.”*

Viisausteologiasta tuli yleinen tapa kuvata Jumalan luomistyötä. Jumalan avustajana luomisessa on toiminut hänen persoonallinen Viisautensa. Siirakin kirja 24:1–8 samastaa tämän Viisauden Jumalan Sanan, Tooran, kanssa: *“Viisaus ylistää itseään, puhuu ylpeästi oman kansansa keskellä. Korkeimman kokouksessa se avaa suunsa ja puhuu arvonsa tuntien hänen joukoilleen: ‘Minä olen lähtöisin Korkeimman suusta, usvan lailla minä verhosin maan. Korkeuksiin minä*

pystyitin asuntoni, valtaistuimeni oli pilvipatsaassa. Minä yksin kiersin ympäri taivaankaaren ja kuljin syvyyksien syvimmillä pohjilla. Meren aallot ja kaiken maan, kaikki kansat ja kansakunnat minä otin hallintaani. Niiden joukosta etsin pysyvää sijaa, kansaa, jonka maille asettuisin. Silloin sain kaiken luojalta käskyn, hän, joka minut loi, antoi minulle rauhaisan sijan.’ Hän sanoi: ‘Asetu Jaakobin heimon pariin, Israel olkoon sinun perintöosasi’.” Salomon Viisaudessa tai Viisauden kirjassa syvennetään tätä viisausteologiaa. Siitä käy ilmi, miten tämä Jumalan persoonallinen Viisaus on erityisesti ollut mukana luomassa ihmistä (Viis. 9:1–2, 9; 10:1–2): *“Isiemme Jumala, armelias Herra! Sinä olet sanallasi luonut kaiken ja viisaudellasi muovannut ihmisen, jotta hän hallitsisi luomakuntaasi ... Sinun vierelläsi on viisaus. Se tuntee työsi, se oli kanssasi, kun loit kaikkeuden ... Viisaus suojeli luomakunnan esikoista ja isää ... ja antoi hänelle voiman hallita kaikkea.”* Kun siis Jumala luodessaan ihmistä puhuu monikossa (1. Moos. 1:26) *“tehkäämme ihminen ...”*, niin Jumala neuvottelee oman persoonallisen Viisautensa kanssa. Tämän ihmeellisen Viisauden suhdetta Jumalaan selvennetään Viisauden kirjassa upeilla kuvilla (Viis 7:25–26): *“Se on kaikkivaltiaan Jumalan hengitystä, hänen voimansa ja kunniansa kirkasta säteilyä. Siksi siihen ei pääse sekoittumaan mitään, mikä on epäpuhdasta. Se on ikuisen valon heijastuma, Jumalan toiminnan kirkas kuvastin, hänen hyvytensä kuva.”* Viisausteologian valossa on myös ilmeistä, että juutalaiset pystyivät näkemään 1 Moos 1:1:n lauseessa *“Alussa Jumala loi taivaan ja maan”* kahdenlaisen merkityksen. Hepreaksi *“Alussa”* on *bereshit*. Sananalaskujen 8. luvussa Viisautta sanotaan Aluksi, Ensimmäiseksi tai Esikoiseksi (*reshit*). Näin ilmaisu *bereshit*, missä prepositio *be-* merkitsee *“-ssa”* voitiin ymmärtää siten, että Jumala *“Alun kanssa”*, *“Ensimmäisen kanssa”* tai *“Esikoisen kanssa”* luo taivaan ja maan.

Uuden testamentin kristologia ja Sananlaskut 8

Ilmeisesti Johanneksen evankeliumin alku on tutkielma 1. Moos. 1:1:n lauseesta juutalaisen Viisausteologian valossa. Kun *reshit* on Jumalan persoonallinen Viisaus, jonka avulla Jumala on maailman luonut, niin saadaan Joh. 1:1–3:n kaltainen tunnustus: *“Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala. Jo alussa Sana oli Jumalan luona. Kaikki syntyi Sanan voimalla. Mikään, mikä on syntynyt, ei ole syntynyt ilman häntä.”* UT tuntee monia muitakin tekstejä, joissa Jeesus esitetään Jumalan Viisaudeksi, jonka avulla maailma on luotu. 1. Kor. 8:6: *“Meillä on vain yksi Jumala, Isä. Hänestä on kaikki lähtöisin, ja hänen luokseen olemme matkalla. Meillä on vain yksi Herra, Jeesus Kristus. Hänen välityksellään on kaikki luotu, niin myös meidät.”* Kol. 1:15–20: *“Hän on näkymättömän Jumalan kuva, esikoinen, ennen koko luomakuntaa syntynyt. Hänen välityksellään luotiin kaikki, kaikki mitä on taivaissa ja maan päällä, näkyvä ja näkymätön, valtaistuimet, herruudet, kaikki vallat ja voimat. Kaikki on luotu hänen kauttaan ja häntä varten. Hän on ollut olemassa ennen kaikkea muuta, ja hän pitää kaiken koossa. Hän on myös ruumiin pää, ja ruumis on seurakunta. Hän on alku. Hän nousi esikoisena kuolleista, jotta hän olisi kaikessa ensimmäinen. Jumala näki hyväksi antaa kaiken täyteen asua hänessä sekä hänen välityksellään tehdä sovinnon ja hänen ristinsä verellä vahvistaa rauhan kaiken kanssa, mitä on maan päällä ja taivaissa.”* Hepr 1:1–3: *“Monet kerrat ja monin tavoin Jumala muinoin puhui isillemme profeettojen suulla, mutta näinä viimeisinä aikoina hän on puhunut meille Pojassaan, jonka hän on pannut kaiken perilliseksi ja jonka välityksellä hän myös on luonut maailmat. Poika on Jumalan sädehtivä kirkkaus, hänen olemuksensa kuva, ja hän ylläpitää kaikkea olemassa olevaa sanansa voimalla. Toimitettuaan puhdistuksen synneistä hän on asettunut korkeuksissa istuimelleen Majesteetin oikealle puolelle.”* UT:n opetus siitä, että

Jeesus Kristus on Herra, jonka kautta maailma on luotu, on siis syntynyt juutalaisessa monoteistisessä ympäristössä. Kysymys ei ole pakanallisesta lainasta, vaan juutalaisesta VT:n luomisuskosta.

Jeesus on Jumalan luota ilmestynyt Ihmisen Poika, jota kutsutaan Jumalan Pojaksi

Yksi tärkeimpiä lopunajan pelastajahahmoja VT:ssa on Ihmisen Poika. Dan 7:13-14 kuvaa häntä seuraavasti: *“Yhä minä katselin yöllisiä näkyjä ja näin, miten taivaan pilvien keskellä tuli eräs, näöltään kuin ihminen (= Ihmisen Poika). Hän saapui Ikiaikaisen luo. Hänet saatettiin Ikiaikaisen eteen, ja hänelle annettiin valta, kunnia ja kuninkuus, kaikkien kansojen, kansakuntien ja kielten tuli palvella häntä. Hänen valtansa on ikuinen valta, joka ei katoa, eikä hänen kuninkuutensa koskaan häviä.”*

Varhainen juutalainen teksti n.k. Ensimmäinen Henokin kirja ja sen jakso 1. Henok 37–71 kuvaa Ihmisen Poikaa tarkemmin. 1. Moos 5:21–24:n mukaan Henok otettiin taivaaseen näkemättä kuolemaa. Hänen nimiinsä kirjoitettu Henokin kirja on pyhä kirja Etiopian kirkossa. 1 Henok 37–71 puhuu Ihmisen Pojasta, ja kutsuu häntä myös voidelluksi (Messias) ja Jumalan valituksi. Ihmisen Poika saapuu maailmaan lopunajan tuomarina. Henokin kirjassa siis selvennetään Danielin kirjan näkyä. Toinen Dan 7:n tulkintaa kuvaava varhainen juutalainen teksti on Qumranin nk. “Jumalan Poika”-teksti (4Q246). Se on arameankielinen teksti, jossa Dan 7:n Ihmisen Poikaa kutsutaan “Jumalan Pojaksi”:

“Jumalan Pojaksi häntä kutsutaan, ja he antavat hänelle nimeksi Korkeimman Poika. Kuten meteorit, jotka näit, niin on heidän kuningaskuntansa oleva ... kunnes Jumalan kansa nousee [tai: hän nostaa Jumalan kansan]. Ja kaikki saavat levätä miekan vallasta. Hänen kuningaskuntansa on iankaikkinen kuningaskunta [Dan 7:27; vrt. Dan 7:14,18] ja kaikki hänen tiensä ovat oikeita. Hän tuomitsee maan totuudella ja vakiinnuttaa rauhan. Miekka hävitetään maasta, ja kaikki valtakunnat osoittavat hänelle kunniaa. Suuri Jumala on hänen voimansa. Hän [= Jumala] sotii hänen puolestaan, antaa kansat hänen käsiinsä ja heittää heidät hänen eteensä. Hänen hallituksensa on iankaikkinen hallitus [Dan 7:14] ...”

Tämän Qumranin tekstin sisältö muistuttaa monessa kohdassa enkeli Gabrielin ilmoitusta neitsyt Marialle (Lk 1:30–35): *“Mutta enkeli jatkoi: ‘Älä pelkää, Maria, Jumala on suonut sinulle armonsa. Sinä tulet raskaaksi ja synnytät pojan, ja sinä annat hänelle nimeksi Jeesus. Hän on oleva suuri, häntä kutsutaan Korkeimman Pojaksi, ja Herra Jumala antaa hänelle hänen isänsä Daavidin valtaistuimen. Hän hallitsee Jaakobin sukua ikuisesti, hänen kuninkuudellaan ei ole loppua.’ Maria kysyi enkeliltä: ‘Miten se on mahdollista? Minähän olen koskematon.’ Enkeli vastasi: ‘Pyhä Henki tulee sinun yllesi, Korkeimman voima peittää sinut varjollaan. Siksi myös lapsi, joka syntyy, on pyhä, ja häntä kutsutaan Jumalan Pojaksi.’”*

Jumalan Poika kristologia UT:ssa on siis juutalaista uskoa. Jeesusta kutsuttiin Ihmisen Pojaksi eli hänen uskottiin olleen olemassa ennen maailmaan tuloaan (pre-eksistenssi). Juutalaisuudessa Ihmisen Poika ja VT:n kuninkaallinen titteli Jumalan Poika voitiin yhdistää. Näin Jeesuksen samaa kunniatitteli Ihmisen Poika tai Jumalan Poika ilmaisi hänen alkuperäänsä Jumalan luota ihan samalla tavalla kuin hänen saamansa kunniatitteli Jumalan Viisaus.

Melkisedekin pappuus

1. Moos 14 puhuu siitä, miten Melkisedek kohtaa Abrahamin. Melkisedek oli Salemin eli muinaisen Jerusalemin (Ps. 76:3) pappiskuningas. Abraham maksoi hänelle kymmenykset. Melkisedek on mystinen hahmo VT:ssa. Juutalaiset Toisen temppelin ajan tekstit kuvaavat hänen ihmeellistä syntymäänsä (2 Henok) ja hänen saapumistaan maailmaan lopunajan tuomarina (Qumranista löytynyt 11QMelkisedek fragmentti). VT:n avaintekstejä ymmärtää Melkisedekin järjestyksen mukainen pappuus on Psalmi 110. Psalmi alkaa: *“Herra sanoo minun herralleni: ‘Istu oikealle puolelleni. Minä kukistan vihollisesi, panen heidät jalkojesi alle, korokkeeksi valtaistuimesi eteen’.”* Kuningas, joka saa istuutua Jumalan oikealle puolelle saa sitten jatkossa Melkisedekin järjestyksen mukaisen pappouden (Ps. 110:4): *“Näin on Herra vannonut, eikä hän valaansa peruuta: ‘Sinä olet pappi ikuisesti, sinun pappuutesi on Melkisedekin pappuutta’.”*

Tunnetusti tämä Psalmi on ollut tärkeä UT:ssa. Se esittää kaksi Herraa. Psalmin ensimmäinen jae heprean ja kreikan (Septuagintan) tekstin valossa on seuraava: *“Herra (= Jahve; Septuaginta: kyrios) sanoi minun Herralleni (= ’adôn; Septuaginta: kyrios). Istu minun oikealle puolelleni kunnes minä panen viholliset sinun jalkojesi astinlaudaksi.”* On väitetty virheellisesti, että kristittyjen tapa lukea Jeesukselle jumalallinen alkuperä perustuu kreikankielisen VT:n (Septuagintan) tapaan kääntää sekä Herran nimi Jahve että heprean “herra”-käsite sanalla *kyrios*. Näin Jeesuksesta tulisi ikään kuin Jumala epätarkan käännökseen takia. Psalmin 110 jakeessa 5 Jumalaan, so. Jahveen, viitataan kuitenkin myös termillä *’adôn*. Näin ollen Psalmi 110 antaa Daavidin suvun kuninkaalle kunnia-tittelin “Herra” (hepr. *’adôn*; kreikaksi *kyrios*), joka on myös Jumalan oma titteli. Näin Jeesus saattoi UT:ssa viitata tähän Psalmiin ja arvuuttaa oman aikansa juutalaisia siitä, kuka on Psalmissa kuvattu ihmeellinen Herra (Mk 12:35-37): *“Daavid itse on Pyhän Hengen innoittamana sanonut: ‘Herra sanoi minun herralleni: Istu oikealle puolelleni. Minä kukistan vihollisesi, panen heidät jalkojesi alle.’ Daavid itse sanoo Messiasta herraksi. Kuinka Messias silloin voi olla Daavidin poika?”*

Nikean uskontunnustus kiteyttää UT:n kristologian

Olemme nähneet, miten UT:n kristologia nousee VT:n maaperästä ja toisen temppelin ajan juutalaisesta raamatunselityksestä. Vuonna 325 Nikean kirkolliskokouksessa kiteytettiin uskontunnustus, joka kaikissa kristillisissä kirkoissa tunnustetaan. Tässä tunnustuksessa tulee esille yllä kuvaamamme juutalaisesta monoteistisestä uskonkäsityksestä nousevat kristologiset salaisuudet: *“Me uskomme yhteen Herraan, Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, joka ennen aikojen alkua on Isästä syntynyt, Jumala Jumalasta, Valkeus Valkeudesta, tosi Jumala tosi Jumalasta, syntynyt, ei luotu, joka on samaa olemusta kuin Isä ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä ...”*

“... joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista ...”

“... astui ylös taivaisiin, istuu Isän oikealla puolella ja on kirkkaudessa tuleva takaisin ...”